

Peter Levine

Az internet és a civil társadalom

Vedres Balázs – Bruszt László – David Stark

A technológiák szervezése és a szervezés
technológiái: az *online* civil szerveződés
főbb műfaji formái Kelet-Európában

Jody Jensen – Miszlivetz Ferenc

A civil társadalom változó nyelvezete
és táguló horizontja

Juhász Lilla

Civil társadalom, modernizáció,
IKT – miről üzennek a Wilson-tengelyek?

Információs Társadalom

civil társadalom

2005. V. évfolyam 1. szám

Információs Társadalom

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Alapítva 2001-ben

Szerkeszti: Z. Karvalics László – főszerkesztő
Horváth Andrea
Pintér Róbert
Rohonyi András
Végh Sándor

Lapterv: Szépkilátás Stúdió

Kiadja:
Az INFONIA (Információs Társadalomért,
Információs Kultúráért) Alapítvány – Gondolat Kiadó

Szerkesztőbizottság: Nyíri Kristóf – elnök
Adam Tolnay
Alföldi István
Berényi Gábor
Demeter Tamás
Kolin Péter
Lajta György
Mimi Larsson
Patrizia Bertini
Székely Iván
Z. Karvalics László

A szám megjelenését a NKA, a NKÖM, az NCA
és az NJSZT támogatta

Szerkesztőség: 1111 Budapest, Műegyetem rkp. 9. R. ép. 210.

Tél.: 463-2526 fax: 463-2547

e-mail: infarsfolyoirat@infonia.hu

Megrendelhető a Gondolat Kiadónál

Tél.: 486-1527

e-mail: gondolat@gondolat.axelero.net

Éves előfizetési díj: 2800 Ft

Készült az Erfo Kft. Nyomdatijében

Felelős vezető: Horváth László

ISSN 1587-8694

BEVEZETŐ

Molnár Szilárd – Z. Karvalics László

A civilek információs társadalma?

5

Jody Jensen – Miszlivetz Ferenc

A civil társadalom változó nyelvezete és táguló horizontja

A tanulmány szerzői a civil társadalommal kapcsolatos diskurzus problémáit mutatják be, történelmi szemlélettel nyomon követve a ma érvényesülő trendek kialakulását mind a társadalmi, mind az elméleti vitákban. A szerzők célja a Közép-Európa régiójában folyó civil társadalmi diskurzus dinamikájának elemzése, összekötve ezt a folyamatot a szélesebb, európai és globális léptékben mutatkozó jelenségekkel. A civil társadalom eszméi az 1970-es és '80-as években Közép-Európában éledtek újjá. Ezeknek az eszméknek az értelmezése 1989 után jelentős átalakuláson ment át. A kétpólusú világrendszer logikáját tükröző megosztottság eltűnésével a széleskörű társadalmi mobilizáció alapjai is megszűntek. A politikai és ideológiai akadályok megszűntével gazdasági, jóléti és biztonsági kérdések kerültek előtérbe. Ennek eredményeként a civil társadalom eredeti eszméje válságba került. Ugyanakkor az európai integráció és a globális társadalmi mozgalmak új dinamizmust hoztak a civil társadalmi diskurzusba is.

7

Bruszt László – David Stark – Vedres Balázs

A technológiák szervezése és a szervezés technológiái:

az *online* civil szerveződés főbb műfaji formái Kelet-Európában

Hogyan szerveződnek az *online* civil társaságok Kelet-Európában? A szerzők – az ehhez felhasznált technológiai megoldások kombinációit figyelembe véve, 1585 kelet-európai civil társaság honlapjairól gyűjtött adatok alapján – a társaságok *online* megjelenésének öt főbb típusát, illetve jellegzetes „műfaját” formáját különböztetik meg: *hírlevelek*, *interaktív platformok*, *többnyelvű felhívások*, *telefonkönyv jellegű adattárak* és *brosúrák*. Ez az osztályozás nem a fejlődési szakaszokat tükrözi. Az újabb honlapok inkább tekinthetők saját műfajuk tipikus képviselőinek, mint a régebbiek, s ez arra utal, hogy az egyes formák egyre határozottabban körvonalazódnak. A hiperlinkek struktúrájának a szerzők által végzett vizsgálatai nem igazolják a földrajzi elhelyezkedéstől függetlenné váló közéleti részvételre alapozott, globális civil társadalom kialakulásával kapcsolatos utópisztikus várakozásokat, hanem azt mutatják, hogy a honlapok transznacionális típusaira nem jellemző a részvételi jelleg. Míg más paradigmák szószólói a felhasználók *online* hozzáférési lehetőségeinek egyenlőtlenségeire koncentrálnak, a szerzők a honlapok hozzáférhetőségében mutatkozó egyenlőtlenségeket a keresőprogramok technológiáján keresztül vizsgálják és megmutatják, hogy ezek a különféle típusú civil társasági honlapok esetében hogyan változnak.

23

Peter Levine

Az internet és a civil társadalom

Miközben a civil társadalom az *online* megjelenésre törekszik, bizonyos aggasztó trendek kezdenek felbukkanni. Ez a tanulmány az aggodalomra okot adó jelenségeket vizsgálja, az alábbi öt főbb területen: egyenlőtlenség, gyengülő társadalmi kötelékek, csökkenő mértékű felelős közgondolkodás, elburjánzó fogyasztói szemlélet, és a magánélet sérüléseinek a társulási szabadságra gyakorolt hatásai. A tanulmány célja nem az, hogy baljós előrejelzéseket tegyen az internet valószínű hatásairól, amelyeket a civil társadalomra gyakorolhat. Az internet jótékony hatásúnak is bizonyulhat, ám ez nem igazolja, hogy elhanyagoljuk a potenciális kockázatokat. Az internet nem hibáztatható azért, ha a civil társadalom helyrehozhatatlanul meggyengül: *mi magunk* érdemeljük meg a szemrehányásokat, ha elmulasztjuk, hogy időben cselekedjünk.

41

Juhász Lilla

Civil társadalom, modernizáció, IKT – miről üzennek a Wilson-tengelyek?

A tanulmány Ernest J. Wilson elméletét felhasználva mutatja be a modern társadalmak ipari társadalomból információs társadalommá történő fejlődésének útját, különös hangsúlyt helyezve a struktúrák működésének vizsgálatára, melyben a rendszer egészének működését az egyének és az egyes társadalmi alrendszerek mindent átszövő kapcsolati hálói határozzák meg. A modell ismertetése után a szerző vázolja a civil társadalom működési lehetőségeit a virtuális térben.

61

Z. Karvalics László

A Wilson-gyémánt civil tengelyeinek magyarországi előtörténetéhez

A tanulmány a modernizáció négy aktorát (*Gazdaság – Politika – Tudomány – Civilitás*) hat csatornán keresztül összekapcsoló Wilson-gyémánt (és különösen a civil csúcstól induló három tengely) történetét tekinti át, 1777-től napjainkig. A magyar Wilson-tengelyek négy szakaszra osztható történetéből kiemelkedik a *Tudomány* és a *Civilitás* között kiépült gyümölcsöző kölcsönhatás-rendszer, ami a leghosszabb ideje működő, legkiegyensúlyozottabb és legtöbb eredményt felmutató modernizációs csatornának tekinthető. Stratégiai értéke emiatt óriási, s miután ezt a *Gazdaság* józanul ki is használja, már csak a *Politikának* kellene felismernie és adekvát beavatkozási programmakká konvertálnia.

74

Ferge Sándor

Közös jószág

Murphy törvénye szerint, ami el tud romlani, az el is romlik. Ennek egyik folyamánya az, hogy a bonyolult rendszerek nem működnek. (Persze Zymurgy ellentétele értelmében az egyszerű rendszerek sem működnek.) Az információs társadalom termékeinek és szolgáltatásainak (jóságainak) előállítási és alkalmazási folyamataiban sokszor azt tapasztaljuk, hogy „valami nem jól működik”. Ez nem csak a gépekre és a szoftverekre, hanem az információs rendszerekre és a fej-

lesztési programokra is igaz. Az írás arra keresi a választ, hogy ezeknek a rossz tapasztalatoknak mi az oka? Murphynek van igaza, és az információs társadalom fejlesztésére is teljesül Ginsberg teorema, („1. Nem nyerhetsz; 2. Nem érhetsz el döntetlent; 3. Még a játékból sem szállhatsz ki.”)”? Vagy ez esetben pusztán egy másik „törvény” érvényesül, amely szerint *csak azok rendszerek működnek megfelelően, amelyeknek a működési modellje jól illeszkedik a működtetendő jószág tulajdonságainak*? A cikk remélhetőleg meggyőző választ ad a kérdésre, és most kivételesen nem Rudnicki Nobel-díjas alapelve igazolódik, amely szerint: „Csak aki tökéletesen ért valamit, az tud mások számára érthetően beszélni róla.”

82

László Gábor

Információs páncélszekrény az emberi jogok védelmére

A társadalmi vállalkozások a társadalmi érték növelésével járulnak hozzá a társadalmi és gazdasági különbségek csökkentéséhez. A Szilícium-völgy egyik nonprofit informatikai vállalkozása, a *Benetech* cég által kifejlesztett *Martus* számítógépes rendszer az emberi jogok súlyos sérelmeit feltáró és azokról tudósító civil szervezetek, aktivisták, újságírók számára készült. A rendszer célja egy biztonságos „információs páncélszekrény” biztosítása, tekintettel arra, hogy az emberi jogok sérelmeit feltáró beszámolók szerzői gyakran veszélyes körülmények között, információik megsemmisítésétől fenyegetve dolgoznak, s tudósításaik eredetiségét, hitelességét nehéz bizonyítani.

94

Az Informatikai és Hírközlési Minisztérium civil stratégiája

103

Külföldi laptárs-ajánló

114

English summaries of the original Hungarian studies

117

Bevezető

A civilek információs társadalma?

A „civil társadalom” fogalma a 18. század vége óta foglalkoztatja, kísérti és gazdagítja a szociológiát és a politikai filozófiát, jellemzően a mindenkori „Hatalommal” szembeni demokratikus ellensúlyt, mobilitást, modernizációt, progressziót, hitelességet kifejező kontextusban. Nem véletlen, hogy a 20. század közepére már majdnem elfeledett terminus a 1970-es évek közepén Közép-Kelet-Európában született újjá, nagyon erős normatív, majd politikai tartalommal. S miközben a civil társadalom csendes „forradalma” képes volt párbeszédre kényszeríteni még a doktrinér államszocializmust is, a polgári szabadságjogok, valamint a politikai és a szociális jogok érvényre jutásával mind a normatív, mind a politikai funkció háttérbe szorult, és még a „civil társadalom” szószervezet is egyre ritkábban tűnt fel a társadalomelméleti diskurzusokban.

Így volt ez egészen a kilencvenes évek közepéig, amikor nemcsak az információtechnológiai forradalom új szakasza indult el, hanem szinte azonnal fellángoltak az ennek a társadalomra gyakorolt hatásáról szóló viták is. Miközben ugyanis a társadalomkutatók többnyire egyetértenek azzal a megállapítással, hogy a fejlett nyugati társadalmak mindinkább kapcsolathányosak, kevésbé működnek hálózatszerűen, egyre kevesebb embert érdekel a politika, a választásokon való részvétel, s egyre gyengébb a civil szervezetek iránti elkötelezettség, szenvedélyes viták folynak arról, hogy az interaktív technológiák egyre nagyobb mértékű társadalmi elterjedése milyen hatással lesz ezekre a folyamatokra. Vajon felgyorsítja őket, vagy épp ellenkezőleg: visszafordítja őket korábbi szintjükre?

Az információs társadalom kontextusában a civil társadalomnak is újra kell gondolnia szerepét, lehetőségeit, eszközeit. Az például, hogy az IKT-eszközök segítségével az egyéneknek, a közösségeknek azonnal lehetőségük van nyilvános vitákban, döntési folyamatokban, véleménynyilvánításban részt venniük, paradox módon a civil társadalom hagyományos intézményi felépítését, normatív és közvetítő funkcióját kérdőjelezi meg. A „klasszikus” felfogásban ugyanis a civil szervezetek az állampolgári, közösségi érdekek artikulációjának közvetítői, ám napjainkban ugyanezt a szerepet akár a közösségi portálok, a deliberatív online felületek is betölthetik. A civil szervezeteknek tehát nem pusztán kommunikációs csatornaként szabad az internetre tekinteniük, hanem megnövekedett cselekvési térként, új típusú működésmódok lehetőségét kínáló közegeként is.

Folyóiratunk különszáma abban a reményben igyekszik az újkeletű dilemmákat bemutatni, hogy a civil társadalom képes lesz az interaktív hálózati technológiák előnyeit kihasználni, s ennek révén nemcsak ennek az eszközvilágnak a társadalmasítása, hanem a közügyek alakításának új minősége is kézzelfogható közelségbe kerül.

Molnár Szilárd – Z. Karvalics László